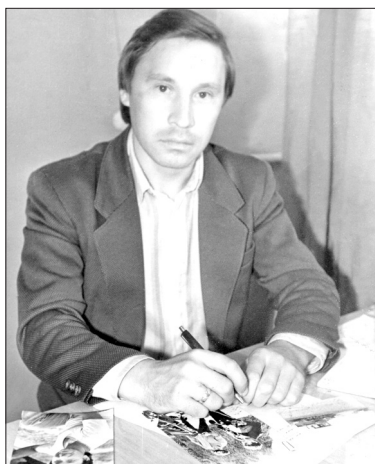

Пеш волгыдо айдеме ыле...

Поэт В.Илларионовын шочмыжлан 2 мартыште 60 ий темеш

В.Илларионов

...Тунам, 1970-ше ийла кыдалне, ме, МарГУ-н студент ешышкыже ушнышо ўдыр-рвезе-влак, шкенам кызытсе 60 ияшым ужын кертынна мо? Конешне, уке! Вет самырык ег кеч-кунамат тачысе кече дене ила. Жап веле шке сомлжым лым лийде ышта да ышта – түрлө пуламыр лугыч шижынат от шукто, кузе ўмыретат эртен кая...

Нылле ий утларак ожно тиде лийын... Но тудо пагыт мыйын шинча ончычем, уш гычем, шўм гычем нигунамат огеш ўштылалт. Шоналтем, да ойлаш лийдыме лайык чоныш пура. Эх, уэш ту илышыш, самырык кечылашке, пörтылаш ыле! Ок лий шол...

Южо енге дене, пырля шинчын, шарнымаш мундыранамат ынде рончалтен огына керт. Мутлан, Вадим Илларионов дене... Тудланат теве 60 ий темеш ыле, поро йолташ нерген лўмгечыже вашеш ом шарналте гын, кугу сулык лиеш. Изирак шарнымаш мундырамын шўртö тўналтышыжым кушеч рончалташ? Мутат уке, студент пагыт гыч. Ушышко истфилфакын коридоржо толеш. Тиде факультет, университетын «Г» корпусшо, Ленинский проспектыште, Йошкар-Ола администраций ваштареш, кок пачашан пörтыштö ыле. Кызыт тиде пörт олмыжат кодын огыл – чапле полат-шамыч нöлталт шогалыныт.

1976 ий октябрь тўналтыш ыле. Студент-влак, колхоз паренгым поген пытарымек, «альма-матерышкышт» пörтылыныт. Ме кокымшо курсышто шинчымашым погаш тўналынна. Вадиммыт икымше курсышто улыт. Чынак, факультет коридорыштак палыме лийна. Вячеслав Абукаев ден когыньнан воктеке кок рвезе толын шогале. Лўмыштым каласышт: Гена Ербунов ден Вадим Илларионов. Илларионовшо – «Ямде лий» газетыште печатлалтше почеламутшо-влак гоч сайын палыме фамилий. Изирак, но пенгыде капкылан рвезе. Вадим варажымат кап кугыт шот дене пешыжак ыш вашталт, но физически пеш ўнаран ыле. Изинек ял пашаш шуаралтмыже тидым шижтарен. Да эше ген манмыжат ты шотышто сай лийын: ачажын вий патырлыкше нерген Вадим шомак лекме годым эртак кугешнен ойлен.

Тыгеракын Вадиммыт студент илышыш ушнышт. Кокымшо курсышто тунеммем годым мылам Эшпай уремысе тўшкагудышто вер ыш логал, сандене частный пачерыште илаш перныш. Но шуэн огыл тўшкагудышто «унала» кодмо, тыгодым чўчкыдынак Вадим але Вячеслав дене ик койкышто мален лекташ логалын. Шыгыррак лийын, конешне, но студент еш кеч-можымат лош пайлен. «Тиде – мыйын, тудо – тыйын» – тыгай мут веле огыл, шонымашыжат лийын кертын огыл.

«Сылнымут шыже» семинарлаште да сылнымут кружокрышто эре гаяк пырля лийме. Мо ушеш кодын: Вадим поэзийым пеш йөрәтен, тудым моткочак умылен да шижын моштен. Ты шотышто шкенжын пенгыде принципше лийын, да туддеч нимоат тайныктарен кертын огыл. Вадим дене ик группыштак Юрий Иксанов тунеме, тожо поэт. Тунамак мастарлыкым поген шуктышо ыле. Но почеламутшо нерген ик шылталыме шомакымат колышташ ок йөрәте. Мо тудын семын огыл гын, вик шокшешт кая. Каласыман: Иксановшо пеш төпката-патыр ыле, адакше бокс ала кучедалмаш дене заниматлен. Вадим дене үчашаш пижыт гын, Юраже чуч кучедалаш ок тарване. Пытартыш аргументше эре тыгай ыле: «Мыйым туныкташ тый але йоча улат!..» Палемдаш күлеш, университетыш тунемаш Иксанов армий деч вара пурен, а тиде кеч-кунамат уже илыш школлан шотлалтын. Но Вадим шке шонымашыж верч эртак он дене шогымылак шоген. Нимо шотыштат, изиштат-кугуштат, шойышт моштен огыл.

Вадимын поэзийым кугун йөрәтымыже да аклен моштымыжо ик изи пример денат ушешем эрелан кодын. Анатолий Тимиркаевын тунам почеламут книгаже савыкталт лектын ыле. Вадим мыланна, Вячеслав Абукаев дене когылянна, оила: «Да, Тимиркаев настоящий поэт лийын шуын. Теве колыштса, пөрткайык нерген кузе каласен: «Шкем гаяк кресаньык кайыкем!» Тыге чын поэт гына каласен кертеш».

Студент илыш – чыла тунемме тургымым, улшо неле-йөсым ончыде – пеш весела пагыт. Веселажым шукыж годым шкаланна ме шкеат ыштылынна. Кызыт шоналтет, да ятырже шыргыжалыкта. А Вадим чынак пеш мыскараче, түрлө онайым каласкалаш йөрәтыше ыле. Адакше пеш устан каласкала вет – манмыла, воштыл колет. Пеленже нигунамат йокрок лийын огыл. Чылт артист койышанак ыле. Кушташ пеш тале лийын.

Вич авторым иктеш ушышо «Кинде-шинчал» икымше поэзий книгана конга гыч шокшо мелнам вучен шуктымо гаяк ыле. Авторский экземплярим налаш 1982 ий ноябрьыште мый Кужэнер гыч («Ўжара» райгазетыште пашам ыштем ыле), Вадим Оршанка гыч (тудат райгазетыште пашам ыштен) чонештен толмо гаяк толна. Лачак Л.И.Брежневин колен колтымыжлан көра элыште траур каен. А мыланна гын нимогай траур уке, мөнгешла веле – эн куанле кечына лийын: книгана лектын! Славик Абукаев үдырым налын ыле, пелашыжын пачерыштыже илен. Туддене үстелтөрыш чумыргышна, тудденак малаш кодна. Но пайремна мучаш мартеак шулдыран ыш лий: йұдым Славик мўшкыр дене маитлалташ тўнале, кугырген возын да кечкыжын. Ешыже вашкепольшым ўжыктыш, тудыжо писын больницыш нангайыш. Аппендицит... А ме Вадим дене эрлашыжым эше кечыгут Йошкар-Ола мучко коштна, поэзий кумылна тугаяк нөлталтше лийын...

Чынак, студент илыш дене чеверласымекат, пашам ышташ тўналмекат, Вадим дене вашкылым нигунамат йомдарыме огыл. Оршанкышке унала миялтын, Вадим дене пырля Кۆрдө ялыш, ешыже тушто улмо годым (Вадимын Фая пелашыж дене ме ик группышто тунемынна), Тошто Крешын гоч йолын ик-кок гана ошкылмо. Тошто Крешыныште Вадим тыгодым эртакак писатель Феликс Майоров деран «тамак шупшаш» чарналта ыле. Нуно коктынат мутланаш пеш йоратыше улыт дык, ик йылмым пешак муын моштеныт...

А Волжскыш илаш куснымекышт, тушкат Вадимын ешыж деке унала кошталтын. Шочмо вершөр кеч-көн шўм-чонжыланат эн шерге, а поэтлан тудо эше – усталык шулдырым пуышо вий. Вадимат шочмо кундемжылан ятыр чапле почеламутым пөлеклен.

...Пуйто лудо-влак рат дене
Йўштылаш волат:
Тыгерак коеш эрдене
Шочмо Ылсола, –

Вадимын тиде ныл корныжым ала-кунамак шарнен кодынам. Моткоч раш да сылнын каласыме сўрет. Ялжым пўяшт могырым ончалат гын, тыгак коеш шол: «лудо-влак» лырт-ларт, лырт-ларт волат...

А икана кенеж кечын Вадим мый декаем Йошкар-Олаш телефон дене йынгырта, шушаш канышлан Ылсолашкыже ўжеш, Алёша эргыжлан кресача лияш йодеш. Мыйже, тыгай йўлам пешыжак палыдымет, аптыраненамат ыле. Торешланыме оемат лийме гай чучеш. Но Вадим кўндарыш. Тыге ик мотор кенеж кечын Азьял черкыш мийышна, Алёшам тынеш пуртышна. Можыч, варажым мый кресача йўла шотым кўлеш семын эскеренат шоген омыл, тек Вадимын ешыже, поснак Алёша эргыже, мылам пешыжак нелеш огыт нал. Алёша кызыт, конешне, кугу лийын, ешыжат уло. Тек нунын пиал коркашт эре тичмаш лиеш.

Вадим ден Фая кум йочам: Эдикым, Алёшам да Надям – ончен куштеныт. Икмыняр ий ончыч Фаиналан да Алёша ден Надяжлан, моло лишыл енышланат кугу ойгым чыташ перныш: Эдик ўмыр лугыч лие. Тудо Озангыште пожарныйлан ыштен, вуйлатыме расчётшо икана кугу пожарым йўрташ эн ончыч толын шуын да тул лонгаш лўдде пурен. Эдик геройла колен... Татарстанын президентше Р.Минниханов геройын аважлан орденым кучыктымыжым шуко марий телевизор дене шўм вургыж ончен.

Вадимын илымыж годым пытартыш жапше мемнан деч өрдыжтырак кодо. Вет жап ончыко кайыме семын кажне айдемат мо дене гынат вашталтеш, вес могай-гынат илыш дене илаш тўналеш, ожнырак лийшыже ожныракеш кодеш. Кажне айдеме шке тургымыштыжо ила. Вадим 1995 ий кенежым илыш дене чеверласыш... Тудын ош тўня гыч шке ой дене каяш шонен пыштымыжын тўн амалжым мый умылтарен кертам, шонем. Пытартыш жапыште вуйжо чот коршташ тўналме нерген ойла ыле. А тидын амалже эше студент пагытше гычак лектеш. Филолог-влак, икымше да кокымшо курсым пытарымек, тунам практикыш, фольклор да диалектологий экспедицийлаш, коштыт ыле. Вадиммыт диалектологий экспедицийыш 1978 ий кенежым миенит, кушкыжым каласаш гын – Юл воктене Какшамарий да Юлял кундемыш. Да тунам йўын орышо верысе рвезе-влак нунын ўмбака кержалтыныт. Вадимым чот кыренит, вуйдорыкшо нелын сургалтын. Ятыр жап больницыште эмлалте. Паша,

конешне, милиций марте шуын. Но Вадиммытын тунам практике вуйлатышышт, самырык йылмызе-шанчыен (варажым профессор марте кушко), милицийыш вуйшиймашым сераш ок кўл манын, Вадимым өкымеш кōндарен. Мо-гынат, Вадим шкеже тыге ойла ыле. Варажым ўмыржō мучко саде шанчыенлан өпкем кучен ылыш. Илен-толын, саде вуйдорык сургалтмет шкеж нерген шижтараш тўнгале. Вара – тебе тыгай кочо мучаш... Мут толмашеш, саде профессорат ўмыр лугыч лийын.

А мыйын ончылнем эртакак ылыше Вадим сўретлалтеш: икмарда, но пенгыде кап-кылан, шыргыжалше чурийвылышан. Да тудын поэзийжат лач шкенжын гаяк: тўвыргō орланган, волгыдо сынан. Ик мутыштыжат шоя уке...

ЫШ ЙОМ МЕМНАН ВОКТЕЧЫН

Вадим Илларионов лўмеш

Илыш, очыни, шўм-чон пуламыр:
Иктым-весым со амалкалет.
Шукыж годым, так арам туланын,
Пычырик верч вургыж когаргет.

А пуаш ыле ты шокшо тулым
Лишыл-влак ден йолташет-влаклан:
Шўмышт денак шижышт тыйын улмым,
Ойгырышт шўм денак – укетлан.

«Эркын-эркын каена, чўдемын...» –
Ушыш ынде чўчкыдын тўкна, –
Шинчаланна койдымо лондемыв
Ты тўняште кажне вончена.

Но молан гын южын ты лондемже
Кид шуялме наре лишне пеш?
Ит шылтале: «Титаканыс шкеже...» –
Юмо веле титаклен кертеш.

Ош кечан, чевер тўсан тўняшке
Шке ой ден она тол нигōат.
Но, шочмеке, шарныман дыр кажне:
Тый улат, да сылне тўняжат!

Кенета уке лият ик кечын.
Но шонат, вучат эн лишыл-влак:
«Нигушкат ыш йом мемнан воктечын –
Сомыл дене ойырлен тўжвак...»

Вадим
Илларионов

* * *

Мөнгет толат гын, «эргым!» ман куанлын,
Шинчажым үштыл вашлиеш ават.
Шкежат эрган вел огыл, уныкан лий –
Но авалан тый икшывак кодат.

А корныш тарванет гын, шочшыж верчын
Ава эсогыл кочкашат монда.
Пышта, күэштын, шокшо костенечым –
Пел шүмжым пуйто пеленет колта.

Лектеш... Тупет йоммеш мөнгеш ок кае,
Шинчажым шовыч лук ден үштылеш.
А шинчавүд ала-молан тыгае:
Шинчам күмет гынат, садак лектеш.

* * *

Адак ме коктын волена вүд серыш,
Кок велне мушкылтыт пеледыш-влак.
Да тамле пуш, руштыктарен, вүршерыш
Шынга шүм-тул сескем дене пырляк.

Эгерын вүдшө пуйто рвезе вүр гай:
Шонештын, серже ден модеш ласкан.
Шупшал колта чевер пеледыш тўрвым,
Яндарын шыргыж, весе дек вашка.

Погем пеледышым, чеверын койшым,
Аршашым пидын, пөлеклем тылат.
Лиеш тыгай пеледыш лач эр шошым,
Но тый, танем, эре чевер кодат.

А вүд йога тыгакак писын-писын,
Кок вечын семала сөрал чачам...
Ом эрте румбыканг, шупшалын весым,
Яндарештеш чонемже танемлан.

ИЗИ ҰДЫР ПУКША КӨГӨРЧЕНЫМ

Изи ұдыр пукша көгөрченым,
Кизаж дене шыданым кышка.
Кайык-влак, пален ұдырын чоным,
Кочкыш деке гүрлалын вашкат.
Вуй ўмбалне кава тугай канде!
Кечыйол шыргыж-воштыл модеш!
Ынже сусырто бомбо ты мландым,
Тек пасушто шыдаң лөзангеш.
Тек война огеш лүдыктө калыкым,
Огеш пөртыл эрталме кыша.
...Изи ұдыр пукша тыныс кайыкым,
Кизаж дене шыданым кышка.

* * *

Шарнем, сар шўшпык помыжалтме годым
Шыман да порын кормыжтен кизам,
Тунам пеледше ломбо дечын толын,
Малаш йышт возын воктекем изам.
Шинчам почде ондалын тудым шокшын,
Шонем: «Ораде, мом кычал коштеш?
Ал ўжара дене волгалтше шошын
Эр тымыкшым кузе кўрлаш тоштеш?»
А ынде жап эртен. Йомартле лупсым
Йыштак келаш перна вет мыламат.
Коклан шарнен, колам изамын мутшым:
«Ит йодышт. Кушмекет пален налат».
Тачат сар шўшпык помыжалтме годым
Шыман да порын кормыжтен кизам,
Пеледше мужыр ломбо дечын толын,
Мый шолым дек шыпак пызнен возам.

ЙОЛТАШ

Мўндыр корныш лектыч шочмо ял гыч,
Йөсө пеш чеверласаш тудден.
Кидышкет, йолташ, сумкам тый налыч:
«Кондо, нумалаш полшем, студент».

Вончена корем гоч меже коктын,
Лу ияш гай воштыл, йывыртен.
Ятыр модмо, икте-весым поктыл,
Тиде верыште. Чыла эртен.

Да, эртен тетла пөртылдымашын
Модышан, чарайолан жапна.
Эх-ма! Таче, катанам кудашын,
Лучо чарайолын куржына!

А вара, кидемым кормыжталын,
Порын ужатет. Вуча ола.
«Уэш тол!» манметлан шыр-р ышталым:
– Ямдылет ик үдырым – толам.

* * *

«Шүмыш корно тўналеш кушеч гын?» –
Семынем коклан мый шоналтем.
Шаршудан урем... Ала тушечын
Тўналеш ты корно, пўтырнен?

Ял воктене йогышо памаш гыч
Тўналеш дыр, вийым погалтен.
Я чодырасе мужыр кайык-шамыч
Шүмыш корным почыт, муралтен.

...Кече волыш курык ваке порын.
Ломбо дек шыман кок шўм толеш.
Бндыжым палем мый: шўмыш корно
Ойыпан шинчат гыч тўналеш.

КАНДЕ ШУЛДЫРАН ПАГЫТ

Кўшычын кава ончале кандын,
Йогын куэ эрдым чывылта.
Эплын кечыйол ондале мландым,
Шудо нерым йыж-йыж чыгылта.

Вожылын изишак, кўдыронгыр
Йынгыржым рўзалтыш куэлан.
Йырымваш йонгалте муро онгыр,
Канде шулдыран, ужар тулан.

Кўдыкем мардеж тыгодым тольо
Да, чўч лийын, выжгыктыш мылам:
«Ончо, тидыже пеледыш огыл, –
Канде шошо толын унала».